орфографии). *Сибирский учитель. Научно-методический журнал.* 2000. № 6. URL: http://www.sibuch.ru/taxonomy/term/598

5. Флёров Алексей Павлович. Биография. Список опубликованных работ. Перечень рукописных трудов. *Фонд рідкісної книги Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.* Рукопис. (надруковано на друкарській машинці). 30 с.

6. Флёров А.П. Грамматика древнего церковнославянского языка сравнительно с русским: курс средних учебных заведений. Москва: Книга по требованию, 2015. 132 с. URL: https://www.bookvoed.ru/files/3515/10/05/52.pdf

Тамара Дорохіна

ГРИГОРІЙ ДМИТРОВИЧ РЕБЕНОК – ЗАВІДУВАЧ ВІДДІЛОМ ПРОСВІТИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ УПРАВИ У ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941–1943)

Тема німецької окупації території України, зокрема, Чернігівщини продовжує цікавити науковців з огляду надання об’єктивної оцінки подіям, реконструкції повсякдення місцевого населення, функціонування культурно-просвітницької та господарської сфер діяльності тощо. Важливо схарактеризувати роль окремих персоналій у важкий для всієї країни та окремої людини час виживання, подолання моральних та матеріальних труднощів. У зв’язку з переглядом кримінальних справ по звинуваченню за статтею 54 УК УРСР (державні злочини), згідно з Законом УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (1991), багато засуджених у роки війни та післявоєнний період були повністю або частково реабілітовані. Зняття статусу секретності з цих справ дало можливість дослідникам ретельно їх

вивчити й знайти відповіді на питання, які дозволять відтворити (доповнити) усі рівні історичної пам'яті – офіційний та неофіційний.

Мета статті – розглянути діяльність завідувача відділом просвіти при Чернігівській райуправі (20 грудня 1941 року – вересень 1943 року), голови Чернігівської районної управи Григорія Дмитровича Ребенка (25 березня – 15 травня1942 року) у період німецької окупації (1941–1943), ознайомитися з заходами у сфері шкільної освіти у зазначений період тощо. Темі репресованих освітян присвячена студія Г. Є. Греченка «Репресовані освітяни Чернігівщини», багатотомна праця О. Б. Коваленка, О. В. Лисенка та інших науковців «Реабілітовані історією. Чернігівська область», проте можна з упевненістю стверджувати, що список постраждалих освітян від органів НКВС ще незавершений.

Григорій Дмитрович Ребенок народився у 1907 році в с. Золотинка Чернігівської губернії в родині селянина-середняка, закінчив 3 початкові класи сільської школи. Батько Дмитро Григорович помер, коли Григорію виповнилось 5 років. Мати Марія Григорівна залишилась одна виховувати чотирьох дітей – Мотрю (1901 р.н.), Катерину (1903 н.р.), Григорія (1907 р.н.) та Фросю (1912 р.н.). У 1928 році Григорій переїхав до Чернігова, влаштувався «*чорнорабочим на железную дорогу*». Одночасно вступив на бухгалтерські вечірні курси, які закінчив у 1929 році [1, арк. 15].

Упродовж 1920–1930-х років значних масштабів набула еміграція українців до Сибіру, Далекого Сходу, Середньої Азії, на Кавказ. Вона була зумовлена низкою причин, у тому числі колективізацією сільського господарства, голодомором, втечею від репресій тощо. У 1929 році багато селян з Золотинки згуртовано виїхали до Сибіру у с. Нижній Каргат (з 1933 року – Здвинськ). Родина Ребенків також приєдналась до односельчан. Григорій влаштувався на роботу рахівником (бухгалтером) у кредитне товариство, яке пізніше реорганізувалось у «Сільбанк». Проте його рідні не сподобалося на чужині і вони майже одразу повернулися до Золотинки, а Григорій повернувся в Україну, відпрацювавши рік у Сибіру. У тому ж році (1930) він виїхав до Києві, влаштувався працювати на завод «Більшовик» і одночасно вступив на робфак при Київському інституті профосвіти [1]. Після закінчення підготовчих курсів у 1933 році, Г. Д. Ребенок був прийнятий на перший курс Київського державного університету, в якому навчався до 1938 року. Разом з дипломом фахівця отримав направлення на роботу до Чернігівського вчительського інституту викладачем української мови [1, арк. 15].

Коли розпочалася війна з Німеччиною, Чернігів нещадно бомбардували. Родина Ребенків (Григорій Дмитрович, дружина – Данченко Лідія Григорівна 1921 р.н., донька Людмила 1940 р.н.) прийняла рішення евакуюватися у тил країни, проте змогли доїхати тільки до м. Ромни Сумської області і потрапили під окупацію німців. Як зазначив Г. Д. Ребенок, вони вимушені були повернутися в с. Золотинку до своїх рідних, оскільки квартира у Чернігові згоріла під час бомбардування. Через місяць Г. Д. Ребенок звернувся до міської управи з проханням надати його родині житло й, отримавши однокімнатну квартиру по вул. Коцюбинського, буд. 4, вони повернулися до міста. З метою знайти роботу Г. Д Ребенок виїжджав до Києва, але вирішити питання працевлаштування не вдалося, і він повернувся в Чернігів. 20 грудня 1941 року Г. Д. Ребенка призначили завідувачем відділу просвіти Чернігівської районної управи. Головним обов'язком заввідділом було керівництво школами міста та районів. Німці залишили функціонування тільки початкових шкіл

(1–4 класи), в яких викладались українська мова, арифметика, природознавство, фізична географія, фізкультура та німецька мова у 3–4 класах. Підбором викладачів для шкіл займався безпосередньо Г. Д. Ребенок, а наказ про затвердження штату видавав голова райуправи. Вимоги, які висувалися до кандидатури вчителя – це українець (українка), який не був членом КПРС. Користуватися радянськими підручниками школярам заборонялося, рекомендували використовувати для читання матеріали з газет, твори українських письменників, листівки та брошури, надруковані німецьким відділом пропаганди управи.

У справі представлені тексти газетних статей Г. Д. Ребенка, і вказано гонорари за їх написання. Наприклад, «До праці, українське вчительство!», газета «Українське Полісся». № 9 (28), 21 січня 1942 р., гонорар 120 руб. [1, арк. 85].

У кінці грудня 1941 року Григорій Ребенок, Федір Піпа (редактор газети «Українське Полісся»), Іван Курач (заступник редактора газети) та Павло Дюбко (староста райуправи) «*за националистическую деятельность были арестованы немцами, но через некоторое время были освобождены и все восстановлены на прежних местах работы*» [1, арк. 67].

Згідно зі свідченнями головного редактора газети «Українське Полісся» Ф. Я. Піпи [1; 3], Г. Д. Ребенок приймав активну участь в створенні та організації роботи міжрайонної управи. Це доручення він отримав разом з П. Дюбком від керівництва Київської міськуправи, про що особисто розповідав головному редактору газети. Крім них, цим питанням займався представник Київського проводу ОУН (м) М. Семенец (пізніше – завідувач відділу культури та освіти Чернігівської районної управи), який приїхав з Києва до Чернігова разом з Г. Ребенком та П. Дюбком, щоб надати допомогу в організації влади у місті на зразок Київської. При підборі штату службовців принциповим була національна приналежність майбутнього працівника – виключно з українців. Між старостами райуправи П. Дюбком та міськуправи Є. Азаровим (нац. росіянин) з цього питання виникли суперечки і, за домовленістю П. Дюбка з ортскомендатурою, діючого бургомістра міськуправи було знято, а на його місце 25 березня1942 року був призначений Г. Д. Ребенок. У його обов'язки входило забезпечення містян продовольчими товарами, електроенергією, водою, житлом. За час роботи Г. Д. Ребенока на посаді старости міста було відремонтовано електростанцію, баню.

Є. Азаров влаштувався слідчим в німецьке СД і, маючи образу на всіх ініціаторів зняття його з попередньої посади, добився арешту 15 травня 1942 року П. Дюбка, Г. Ребенка, С. Тураша (заступник начальника міської поліції) та інших. Г. Ребенка звинувачували одночасно у декількох «порушеннях» – надання дозволу торгувати селянам продуктами харчування у місті (без погодження з ортскомендатурою), затримка меблювання кабінетів ортскомендатури та, відповідно до звинувачень одночасно заарештованих Ф. Піпи, І. Курача, П. Дюбка, С. Тураша, за приналежність до ОУН. У тюрмі Г. Д. Ребенок перебував близько трьох місяців. Після звільнення з під арешту його поновили на посаді завідувача відділом просвіти рай управи [1, арк. 95–96].

У березня 1943 року Г. Д. Ребенка включили до створеної німцями комісії, яка виїжджала до Катинського лісу (під Смоленськ) для вивчення подій, пов'язаних з розстрілом органами НКВС СРСР навесні 1940 року поляків, переважно – офіцерів. Після відвідин місця розстрілу Г. Д. Ребенок навесні 1943 року виступав перед містянами, демонстрував фотознімки з місця трагедії, а у липні 1943 року – на зборах вчителів та бургомістрів. Крім цього, за дорученням відділу пропаганди управи

розповідав про трагічні події у Катинському лісі на зборах місцевого населення у м. Ріпки та с. Михайло-Коцюбинське [1, с. 57].

Восени 1943 року Г. Д. Ребенок з родиною виїхали з Чернігова у німецький тил, залишилися на проживання у Станіславській області (суч. Івано-Франківська обл.), де і був заарештований 15 березня 1945 року.

Про приналежність Г. Д. Ребенка до ОУН розповідається у кримінальних справах, заведених на очільників різних сфер діяльності у період окупації Чернігівщини. Так, головний редактор газети «Українське Полісся» Ф. Я. Піпа [3, арк. 95, 100, 101, 126, 142], заступник редактора газети «Українське Полісся» І. В. Курач [5, арк. 4–5], завідувач відділу культури та просвіти Чернігівської міської управи С. Г. Баран-Бутович [4, арк. 25, 28, 29, 32, 36, 51, 73], інспектор шкіл Чернігівського району М. І. Кірієнко [2, арк. 16, 83] та інші неодноразово під час допитів, виголошуючи склад обласного проводу ОУН в м. Чернігові, називали прізвище Ребенка. У даному випадку важливо зазначити, що дискусія з приводу створення ОУН у місті продовжується. Велика кількість фігурантів кримінальних справ, які зберігаються в архіві УСБУ в Чернігівській області, дотримуються думки, що націоналістичну організацію з багатьох причин створити в місті не вдалося.

9 жовтня 1945 року військовий трибунал військ НКВС Чернігівської області засудив Г. Д. Ребенка згідно зі статтями 54 – 1«а» та 54–10 ч. 2. КК УРСР з санкцією ст. 2 Указу Президіуму ВР СРСР від 19 квітня 1943 року до 20 років каторжних робіт [1, арк. 98]. Відбував своє покарання Г. Д. Ребенок у Воркутинській виправній трудовій колонії. 28 вересня 1955 року військовий трибунал Київського військового округу розглянув протест військового прокурора Київського військового округу і визначив: вирок військового трибуналу військ НКВС Чернігівської області від 9 жовтня 1945 року змінити, а саме – виключити з Вироку статтю 2 Указу Президіуму ВР СРСР від 19 квітня 1943 року, статтю 54 – 10 ч. 2. КК УРСР і зменшити вирок до 10 років позбавлення волі. Враховуючи, що термін 10 років Г. Д. Ребенок на той час уже відбув на засланні, тому терміново було направлено до Воркутинського табору повідомлення з позначкою «секретно» – «ТЕРМІНОВО – ЗВІЛЬНЕННЯ» [1, арк. 125]. Крім цього, на підставі статті 6 Указу Президіуму ВР СРСР «Про амністію радянських громадян, які співпрацювали з окупантами у період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.» від 17 вересня 1955 року з Г. Д. Ребенка знято судимість та обмеження у правах [1, арк. 123–124].

Список використаних джерел і літератури

1. Архів УСБУ в Чернігівській обл. Спр. № 11980 – ОФ. 137 арк. (Г.Д. Ребенок).

2. Архів УСБУ в Чернігівській обл. Справа 15679 – ПФ. 127 арк. (М. І. Кірієнко).

3. Архів УСБУ в Чернігівській обл. Спр. № 1938 – ОФ. 246 арк. (Ф. Я. Піпа).

4. ГДА СБУ. Ф 6. Спр. № 76507 – ПФ. Т. 1. 114 арк. (С. Г. Баран-Бутович).

5. Протокол допроса Курача Ивана Васильевича, город Львов, 22 июля 1946г. / Махов. Львов: УКГБ., 04.10.1960. С. 4. URL: avr.org.ua